

дані повинні використовуватися для різноманітних прогнозів та охорони природи.

Беручи до уваги досвід подібної роботи над складанням атласів гніздових та зимуючих птахів по квадратах 10 × 10, 25 × 25 та 50 × 50 км ми прийшли до висновку, що найбільш ефективно одним спостережником обстежується квадрат площею 100 км². Для більшості орнітологів здійснити детальніше обстеження території в сучасних умовах України не реально. В такому випадку для стеження за птахами України потрібно 6030 спостережників. При використанні карт і квадратів меншого масштабу вимагатиметься значно вищий рівень екологічних знань та культури населення ніж існуючий у країні. В іншому випадку хвилювання птахів у гніздовий період може бути надмірним.

Звичайно, застосовуючи інші підходи, зокрема аналіз ландшафтів, природних зон, ми можемо обійтись меншою кількістю спостережників. Добре підготовані аматори успішно можуть обстежувати території значно більші ніж 100 км². Але ми повинні мати основу, яка відповідала би сучасному становищу з природоохоронної та економічної точок зору. Враховуючи це, нам видається, що в Україні слід було би мати 6430 орнітологів та аматорів. Лише тоді зможемо зберегти тишу навколо пташиних гнізд.

ФЕНОЛОГІЧНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСІННЬОЮ МІГРАЦІЄЮ ПТАХІВ У МИКОЛАЇВСЬКІЙ ОБЛАСТІ У 1983 РОЦІ

В.М.Грищенко

Київський університет ім. Т.Шевченка

Спостереження проводилися у вересні та на початку жовтня в околицях с.Центрального Снігіривського р-ну.

Останні бджолоїдки (*Merops apiaster*) відмічені 8.09 Проліт польового жайворонка (*Alauda arvensis*) почався 10.09, сірого журавля (*Grus grus*) - 20.09 Каравайку (*Plegadis falcinellus*) останній раз спостерігали 11.09, одуда (*Upupa epops*) - 15.09, сиворакшу (*Coracias garrulus*) - 16.09, берегову ластівку (*Riparia riparia*) - 25.09. Масовий проліт сільської ластівки (*Hirundo rustica*) закінчився 25.09, поодиноких птахів та дрібні зграйки реєстрували до 5.10. 12-23.09 йшов масовий проліт кібчика (*Falco vespertinus*), останній раз цих птахів спостерігали 27.09, в цей самий день відмічений і останній звичайний боривітер (*Falco tinnunculus*). На каналах біля села проходила активна міграція куликів і чапель. Тулеси (*Squatarola squatarola*) почали проліт 23.09. Останні спостереження куликів: малого зуйка (*Charadrius dubius*) - 12.09, фіфі (*Tringa glareola*) - 28.09, турухтана (*Phylomachus pugnax*) - 28.09, великого улїта (*Tringa nebularia*) - 2.10, чорнища (*Tringa ochropus*) - до 5.10. Руду чаплю (*Ardea purpurea*) останній раз

спостерігали 12.09, квака (*Nycticorax nycticorax*) - 21.09, велику білу чаплю (*Egretta alba*) - 22.09, малу білу чаплю (*E. garzetta*) - 27.09. Міграція сірої чаплі (*Ardea cinerea*) продовжувалася і в жовтні.

ДО ПИТАННЯ ПРО ДИНАМІКУ ЧИСЕЛЬНОСТІ БІЛОГО ЛЕЛЕКИ НА ПІВНІЧНОМУ СХОДІ УКРАЇНИ

В.М.Грищенко

Київський університет ім. Т.Шевченка

Чисельність білого лелеки (*Ciconia ciconia*) у більшості країн Європи скорочується. Ця тенденція простежується також і у багатьох областях України. На сході ж - у зоні розселення - вона продовжує зростати. Якщо в Чернігівській обл. число гнізд скоротилося з 2409 у 1971 р. (Марисова, Самофалов, 1986) до 1627 у 1987-1988 рр. (Грищенко и др., 1992), то в Сумській чисельність залишається практично стабільною, а в Харківській, Дніпропетровській, Донецькій - швидко зростає (Грищенко и др., 1992).

Для вивчення закономірностей динаміки чисельності білого лелеки цікавим є швидке її зростання в долині р.Сейм у Сумській обл. за останні роки. Спостереження проводилися в с.Мутин і навколишніх населених пунктах, що розташовані на обох берегах річки на межі Кролевецького і Конотопського районів.

У Мутині в 1970-1980 рр. було лише 2-3 гнізда білого лелеки. Чисельність залишалася багато років стабільною. Стрімкий її ріст почався в останні роки. У 1992 р. з'явилося четверте гніздо, у 1993 р. - ще 2, у 1994 р. - одне було зруйноване, але додалося 4 нових. Всього у 1994 р. у Мутині нараховувалося 9 заселених гнізд. У с.Новомутин, розміщеному на протилежному березі Сейму, число гнізд збільшилося з 2 у 1970-1980 рр. до 7 у 1994 р. Причому, на території піонертабору "Зірка", лелеки утворили своєрідне колоніальне поселення - 3 гнізда на соснах на віддалі всього 30-50 м одне від одного. У с.Прилужжя число гнізд залишається поки що постійним - 2.

Всього на обстеженій у 1994 р. ділянці долини Сейму площею 45 км² гніздилися 22 пари білих лелек. Густота населення становила 48,9 пар/100 км². У 1987 р. на цій самій ділянці було лише 10 гнізд, густота населення становила 22,2 пари/100 км². Чисельність зросла більш ніж у 2 рази всього за кілька років.

Відомо, що розселення білого лелеки проходило своєрідними хвилями, які чергувалися зі згасанням цього процесу (Зубакин и др., 1983; Зинovieв, 1990; Серебряков и др., 1990). Можливо, що на початку 1990-х рр. почалася нова така хвиля. Цікаво буде співставити отримані нами дані з матеріалами з інших областей Східної і Північно-Східної України.

Західне відділення Українського орнітологічного товариства
Спілка молодих орнітологів України
Музей "Дрогобиччина"
Державний природознавчий музей НАН України
Чернівецький краєзнавчий музей
Львівський державний університет
Дрогобицька міська Рада народних депутатів
Дрогобицький завод автомобільних кранів
Мале підприємство "БІТ"
Прикарпатська регіональна державна інспекція охорони
навколишнього природного середовища
Фірма "Україна-Захід"

ПРОБЛЕМИ ВИВЧЕННЯ ТА ОХОРОНИ ПТАХІВ

Матеріали VI наради орнітологів Західної України
(м. Дрогобич, 1-3 лютого 1995 р.)

Львів-Чернівці — 1995